

Zaha Hadid



‘Een planeet in eigen baan’

Alice Broeksma

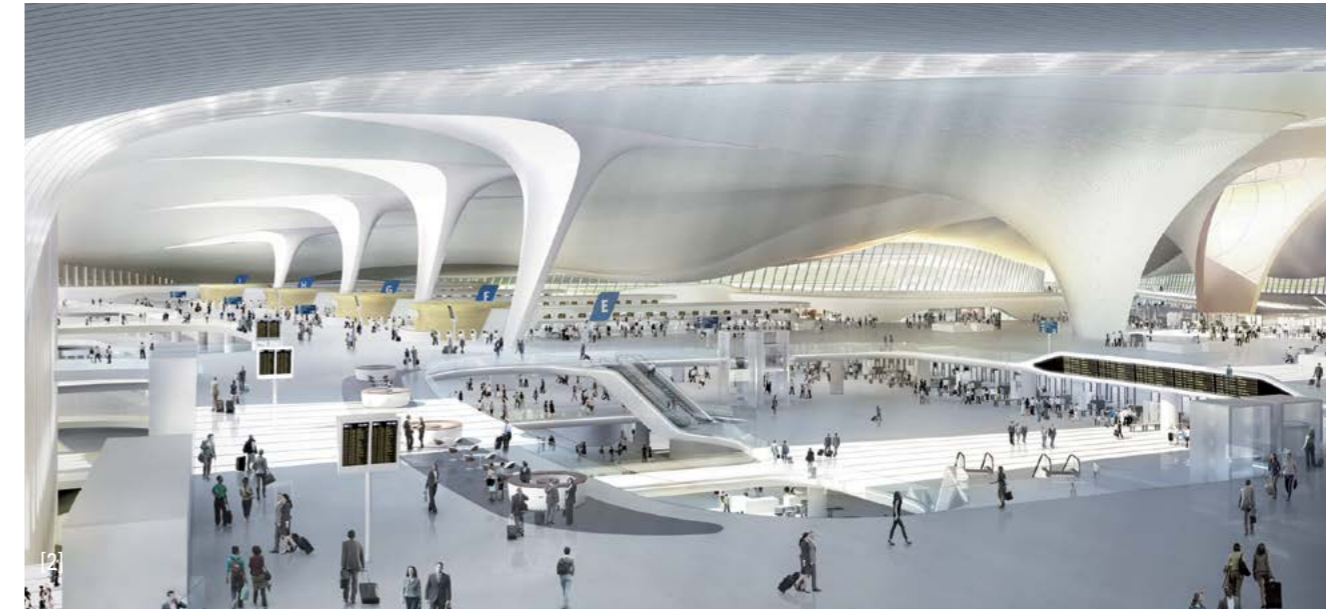
Van internationaal bekende architecten – die door de Fransen ‘starchitectes’ worden genoemd – dringen ideeën ook door tot in ons huis. Deze nieuwe serie in DVK belicht zulke ‘movers’ en ‘shakers’. Als eerste: de Brits-Irakese Zaha Hadid, koningin van de vloeiende lijn. Plotseling overleden in 2016, maar haar gedachtegoed davert voort. Zo presenteerde Boffi in januari nog haar keuken Cove.

Rem Koolhaas, mentor en collega, noemde de Brits-Irakese architect Zaha Hadid ooit ‘een planeet in eigen baan. Critici vonden haar een ‘starchitect’ met gecompliceerde fantasieën, die met haar enorme productie een knieval maakte voor het ‘hyperventilerende globale kapitalisme’. Maar Hadid wordt ook gezien als een groot vernieuwer die palen heeft verzet. En zeker ook: verbogen.

Zaha Hadid (1950-2016) werd geboren in Bagdad, in een welvarend liberaal gezin. Ze studeerde wiskunde

aan de American University in Beiroet en vanaf 1972 architectuur in Londen. Zeven jaar later stichtte ze Zaha Hadid Architects, en voltooide in 1993 haar eerste gebouw: het Vitra Brandweergebouw in het Duitse Weil am Rhein.

Na een langzame start – ontwerpen kwamen eerst nauwelijks verder dan de tekenafel – bezaaide Zaha Hadid de wereld in steeds hoger tempo met haar creaties: Europa, Amerika, Azië, de Golfstaten en ook het Sovjet-landschap.



Zaha Hadid [1]

Beijing Airport [2, 3, 4]



[3]

INTERACTIE

Bij alle projecten liet de architect eerst studie doen naar het landschap, de topografie en circulatie van het gebied, zodat het resultaat een interactie kon worden. Veel ervan is verwezenlijkt. In Rome staat haar MAXXI museum (2009), in Milaan CityLife (2004-2014) met wolkenkrabbers die namen hebben als ‘de rechte’, ‘de kromme’ en ‘de kronkel’. Op dit moment wordt Hadid’s terminal voltooid voor Beijing Airport, die 75 miljoen mensen moet gaan verwerken. In Hadids eigen stad Londen, waar ze ruim veertig jaar woonde en werkte, staan van haar hand de Serpentine Gallery (2013) en het Aquatics-centrum (2011) voor de Olympische Spelen. Het watercentrum leverde de architect een hoge koninklijke onderscheiding op met de titel ‘Dame’.

CULTUURPRODUCTIE

Hadids bureau omschreef de werkwijze onder de meesters met ‘rusteloze creativiteit’ en de slogan ‘We are in the business of culture production.’ Cultuurproductie

dus, goed ook voor controverse. En al helemaal na haar aandeel in de stadsvernieuwing in Beijing, waar oud-China moest wijken voor het nieuwe tijdperk. Voor Hadids winkel- en kantoorcentrum Galaxy Soho werd in de traditionele hutong-wijk nogal agressief onteigend. Weg Chinese huisjes met binnenplaatsjes. Ervoor in plaats een welvend glas-aluminium complex met een oppervlak van tienduizenden vierkante meters.

Hadid kreeg er een grote westerse prijs voor, van het Royal Institute of British Architecture (RIBA). Maar uit Beijing zelf kwam protest. Monumentenbeschermers vonden dat de authentieke stijl van de oude stad was verwoest, dat Hadids vertaling van de Chinese cultuur eigenlijk gewoon een necrologie was, een doodskus, een Disney-imitatie van het voormalige ‘zelf’. Ook dat het toekennen van zulke vooraanstaande awards méér dubieus overheidsbeleid in de hand werkte, en dus ook vernietiging van oorspronkelijke cultuur.



[4]



[5]



[6]



[7]



[8]

ELEGANTE GOLF

Kritiek op meedogenloos slopen kwam er ook toen Zaha Hadid een gebouw neerzette in Azerbeidzjan, het culturele Heydar Aliyev Centrum (Baku, 2012). Ook daar schijnt door plaatselijke leiders niet veel rekening te zijn gehouden met de belangen van de oorspronkelijke bewoners.

Het tegenstrijdige is natuurlijk: hoe word je niet blij van Zaha Hadids elegante golf in dat moeilijke landschap? Tenslotte was het Hadid die, na de voorzet van een vakbroeder als Frank Gehry (Bilbao Guggenheim, 1997), afrekende met de rechte lijn. Haar gebouwen vloeien, strekken zich organisch uit, rimpelen over de grond als een soort beest. Ze hebben zalen als een druipsteengrot of omringen als een voluptueus moederlichaam.

IN LIJN MET DE OMGEVING

Voor een omgeving als Baku waren plooibaarheid en soepele lijnen niet nieuw, zei ze. De welvingen zijn terug te vinden in de doorlopende kalligrafische geschriften en de patronen van historische Islamitische architectuur.

'Die vloeien van tapijten naar muren naar plafonds en koepels en vestigen daardoor naadloze verhoudingen en vervagende verschillen tussen architecturale elementen en de grond waarop die zich bevinden. Het ontwerp staat in verband met het historische begrip van architectuur, niet door namaken of beperkend vasthangen aan de iconografie van het verleden, maar met een sterk hedendaagse interpretatie.'

Ook het nieuwe Al-Wakrah voetbalstadion in Qatar – waar in 2022 het WK voetbal wordt gehouden – is een en al glooiing en golf. Het ontwerp is gebaseerd op de dhow, de traditionele Arabische parelvisboot. De bouw ervan kwam ook in het nieuws door een rapport van Amnesty International over dwangarbeid.



[9]

'MIJN GOD, WE HEBBEN GEEN HOEKEN'

Zaha Hadid putte inspiratie uit het glooiende landschap van het Midden-Oosten, van de duinen daar, en de rivieren. Het landschap van haar jeugd. Tekenen en schilderen waren voor de haar belangrijke technieken, voorafgaand aan computerdesign. Tegen een Engelse kwaliteitskrant zei ze: 'We doen niet aan normvoorschrijvende ideeën en lieve kleine gebouwen. Er wordt gedacht dat het geschiktste gebouw een rechthoek is, omdat dit in principe het beste gebruik van ruimte is. Maar is landschap dan verspilde ruimte? De wereld is geen rechthoek. Je loopt niet een park binnen om dan te zeggen: Mijn God, we hebben geen hoeken.'

Hadid noemde haar gebouwen 'volledig praktisch, alleen anders gebouwd'. Toch tekende ze ook geometrische lijnen, scherpe hoeken en trappen en strakke waterpartijen, zoals in de buitenruimten in Baku. Het Riverside Museum in Glasgow kreeg een felle zigzag, maar zelfs daar werd de driftig op en neer schietende lijn toch weer bijna vloeiend.

GROTE AWARDS

Zaha Hadid kreeg vlak voor haar dood in 2016 als eerste vrouwelijke architect de prestigieuze Royal Gold Medal van het Royal Institute of British Architecture (RIBA). In 2004 was zij de eerste vrouwelijke architect die de Pritzker Prize won, de 'Nobelprijs voor architectuur'. Lord Rothschild, jurylid, prees Hadid toen om haar talent de collectieve energie te vangen van een omgeving en haar gebouwen daarop aan te passen. De kritiek die er is geweest op haar gebouwen kan, langs die meetlat, dus ook worden gezien als kritiek op de maatschappij die de opdracht voortbracht.



[10]



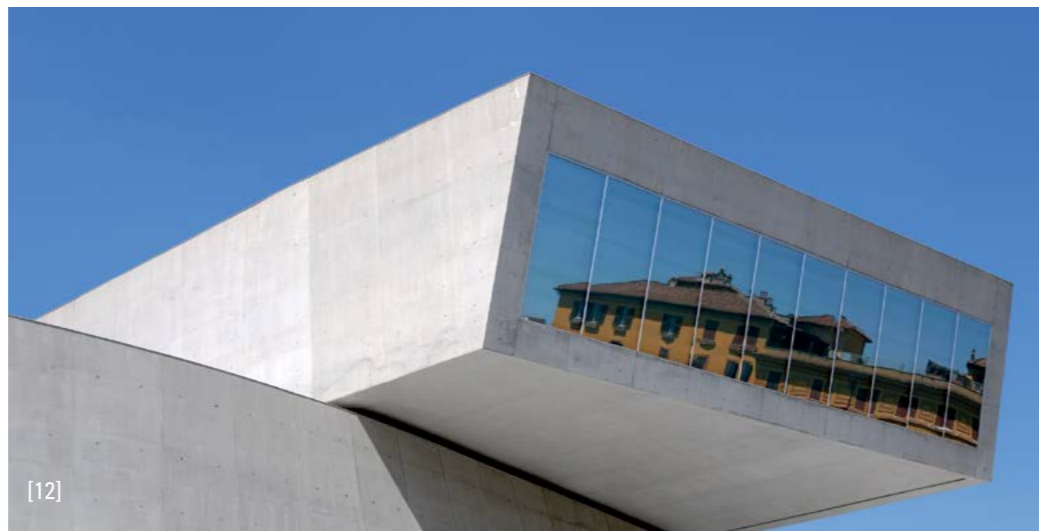
[11]

Galaxy Soho [5, 6]

Heydar Aliyev Centrum, Baku [7, 8]

Aquatics Centre [9]

Serpentine Sackler Gallery [10, 11]



[12]



[13]

MAXXI museum [12]

**Al Wakrah-stadion
in Qatar** [13]

**Cove kitchen
van Boffi** [14]

Z-Island, Ernestomeda [15]

OP DE TENEN

Het beeld dat van vrijgezel Zaha Hadid als werkgever naar voren komt, is dat van een veeleisende vrouw die tot in detail meekeek, alles zag en het personeel op de tenen liet lopen. Ze overleed onverwachts in Miami aan een hartaanval, 65 jaar. Tot dat moment werkte ze nog aan 37 projecten – van de wiskundegalerij voor het Londense Science Museum tot een metrostation in Riad. Twee weken eerder was haar zilvercollectie uitgekomen in samenwerking met het Deense ontwerphuis Georg Jensen. Ze had net badkamers ontworpen die na haar dood in 2016 ook zijn gelanceerd, en bracht eerder serviesgoed uit voor design in huis.

OPVOLGER

Zaha Hadid Design met het hoofdkwartier in Londen heeft 400 werknemers, en staat voor 950 projecten in 44 landen. Directeur en hoofdontwerper is nu Patrik Schumacher, sinds 1988 bij het bedrijf en al jaren Hadids senior partner. Schumacher (geboren in Bonn, 1961) heeft een grote rol gespeeld in de ontwikkeling van digitale architectuur. Hij hangt ‘parametricism’ aan: een ‘wetenschappelijker’ opvolger van moderne en post-moderne architectuur die menselijke ontwerpfouten moet uitbannen, en waarbij elk onderdeel met computerprogramma’s aangepast kan worden aan alle mogelijke parameters - bijvoorbeeld de manier waarop de gebruikers door een gebouw bewegen.

Critici zijn er niet van overtuigd dat dit een waterdicht systeem is, en beter dan mensenwerk, maar geven toe dat het interessante bouwsels kan opleveren. Niet iedereen stelt op prijs dat Schumacher – naar verluidt zéér pro-Brexit – niet zou terugdeinzen publieke ruimten te privatiseren, zoals Hyde Park.

‘ARCHITECTEN ONTWERPEN VOOR DE EINDGEBRUIKER’

Over hoe er bij Zaha Hadid wordt gedacht over het verband tussen klein en groot design, en hoe ontwerp – ook voor keukens – wordt ontwikkeld, zei het hoofdkwartier in Londen tegen DVK:

‘Onze productontwerpen en architectuur hebben altijd met elkaar in verband gestaan. Bij de vroegste ontwerpen van ons bureau waren al producten en interieurs, meubelprojecten zijn altijd deel van ons aanbod geweest. Of het grote schaal is zoals bij een gebouw, of kleine schaal zoals bij een meubel, architecten ontwerpen voor de eindgebruiker.’

‘Veel ideeën en principes uit onze architectuur kunnen worden toegepast op ons productontwerp. Als onderdeel van ons voortdurende designonderzoek verkent ons werk voor keukens en badkamers de mogelijkheid van een nieuwe architectuur- en ontwerptaal, die voortkomt uit de talloze nieuwe mogelijkheden van technologische vooruitgang in 3D-software en innovatieve materialen. Maar ook uit ons onlosmakelijke verlangen om ons te verbinden met traditionele en nieuwe productiemogelijkheden, en die te testen. De taal die wordt verkend binnen ieder ontwerp benadrukt naadloosheid en de soepele overgang tussen elementen. Ieder stuk, dat eerst als vorm ontstaat, krijgt verder gedaante door overwegingen gebaseerd op bestemming en gebruik.’

COVE

Voor Boffi ontwierp Zaha Hadid de Cove: een monoblock met vloeiende en simpele vormen van ‘kneedbare’ materialen zoals Corian en hout, maar ook met de hand afgewerkt steen. De herkomst is zichtbaar, zegt de designafdeling. Het formele en de rechte lijnen zijn herkenbaar van het MAXXI Museum of Art in Rome, en van het culturele centrum in Baku. Het ontwerp verkent innovatie, kern en compositie. Cove is er in twee maten en kan worden aangepast aan specifieke wensen van de klant. Boffi presenteerde de keuken in zijn flagship store in Keulen tijdens de Interior Design Week in januari. Vóór Duitsland was het ontwerp al gelanceerd in Milaan, Parijs, Londen en Sjanghai. Cove won vorig jaar grote prijzen: de Muuz international Awards (MIAW) Design and Innovation Award 2017 en Best of Year Award 2017.

Z-ISLAND (2005-2006)

Een keuken met bijna 2000 programmeerbare leds en gemaakt met 3D-software uit de scheepsbouw ‘om complexe oppervlakten te verkennen en hun productiviteit in huiselijke omgeving’. De keuken bestaat uit een kookeiland met een Corian werkvlak, en een opstaand deel voor digitale functies. In een bij-eiland zitten de wasbak, vaatwasser en bergruimte. De Corian wandpanelen kunnen worden

gebruikt voor verlichting, speakers en opbergen. Z-Island is een verkenning van de keuken van de toekomst. De vormen gaan over vloeibaarheid, smelten van ijs en de beweging van gletsjers. De keuken is verkrijgbaar via Ernestomeda.

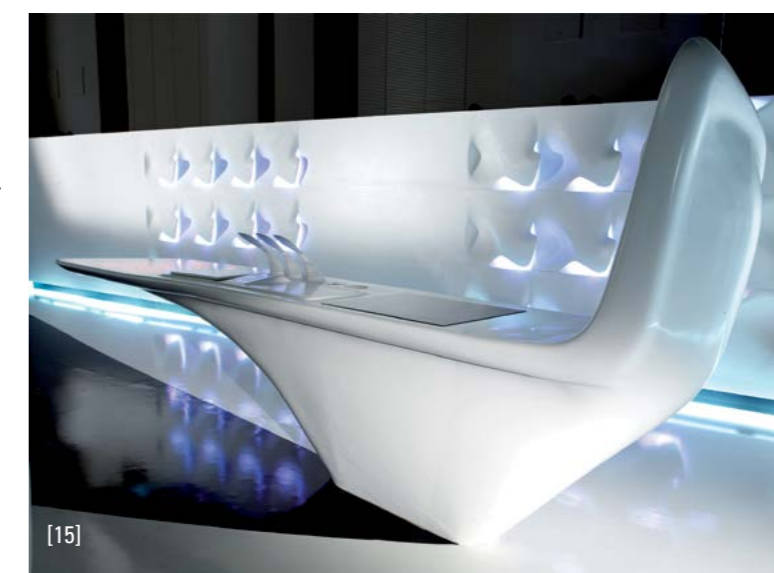
TRIFLOW KRANEN

Als onafhankelijke Britse koperontwerper vroeg Triflow tien jaar geleden aan Zaha Hadid te kijken naar technologie met koper, en de kraan van de toekomst te maken voor keuken- en badkamer. De architecte liet zich inspireren door de beweging van water, het onafgebroken stromen van vloeistof, en kwam met een kraan ‘waar alles onderdeel is van kromlijnige geometrie’.

Zelf zei ze erover: ‘Een belangrijk voordeel van deze ontwerptaal is dat je iets kunt creëren dat er niet alleen uitziet als doorlopend, maar ook naadloos te combineren is met de ergonomische vereisten.’ Voor de revolutionaire vorm was een keramisch coatingproces nodig dat voor een kraan nog niet eerder was gebruikt. Dat was natuurlijk geen enkele belemmering voor de vrouw die de wereld volzette met vernieuwend ontwerp.



[14]



[15]

FOTOCREDITS

Mary McCartney [1]

Methanoia © Zaha Hadid

Architects [2, 3, 4]

Hufton + Crow [5, 6, 7, 8, 9]

Luke Hayes [10, 11]

Bernard Touillon [12]

Tommaso Sartori [14]

Leo Torri © DuPont [15]